

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
historia vid Fittjaskolan Botkyrka Norra
i Botkyrka kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Fittjaskolan Botkyrka Norra

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i historia under våren 2015. Granskningen vid Fittjaskolan Botkyrka Norra i Botkyrka kommun ingår i detta projekt.

Fittjaskolan Botkyrka Norra besöktes den 30 mars till den 2 april 2015. Ansvariga inspektörer har utredarna Rut Hård af Segerstad och Andrés Brink Pinto varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i historia genomförs i totalt 20 kommunala skolor och 7 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Fittjaskolan Botkyrka Norra

Fittjaskolan Botkyrka Norra (fortsättningsvis kallad Fittjaskolan) är en kommunal skolenhet som omfattar förskoleklass och grundskolans årskurser 1–9 samt grundsärskola. Ansvaret för skolan vilar på en rektor som till sin hjälp har två biträdande rektorer. På skolan går drygt 500 elever varav knappt 200 elever i årskurserna 7–9. Enligt nationell statistik nådde 66 procent av eleverna i årskurs 9 som läste ämnet historia läsåret 2013/2014 minst betyget E i detta ämne. Skolan har inte haft något nationellt ämnesprov i historia.

Undervisningen i historia i årskurserna 7–9 bedrivs av tre legitimerade lärare. Lärarna är organiserade i arbetslag, två av lärarna i historia tillhör ett arbetslag och den tredje läraren ett annat arbetslag. På skolan finns en ämnesansvarig lärare för de samhällsorienterande ämnena som också är förstelärare med ansvar för att utveckla undervisningen i historia. Denna lärare undervisar inte i årskurserna 7–9.

Resultat

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram?

Här bedöms om undervisningen innehåller historiska kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Vidare bedöms om undervisningen innehåller kunskaper om historiska sammanhang som har lett fram till nuet. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och att det påverkar förutsättningarna för eleverna själva och för deras omgivning. Erfarenheter från hela världen måste ingå i den historiska referensramen. Här bedöms även om undervisningen ger en kronologisk överblick. En grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden är en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp kring en historisk referensram. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring en historisk referensram.

Kunskaper om historia

Vid Skolinspektionens besök arbetar elever och lärare i ämnet historia med antikens Grekland och Rom, den industriella revolutionen samt imperialism och världskrig.

Lektionsobservationer, intervjuer med elever och lärare samt det skriftliga underlag i form av lärarnas planeringar som Skolinspektionen tagit del av inför besöket visar att undervisningen tar sin utgångspunkt i en historisk referensram som innehåller kunskaper om tidsperioder, händelser och personer i det förflutna och kunskaper om orsaker till förändringar. Av de fritextsvar som elever gett i den enkät de fått svara på inför besöket framgår att flera elever anger ämnets syfte som att undvika att upprepa historiska misstag i samtiden och framtiden.

Historiska sammanhang

Av lektionsobservationer och intervjuer med lärare och elever samt av skriftliga underlag framgår att undervisningen behandlar historiska sammanhang, exempelvis orsaker till och konsekvenser av historiska skeenden. Vid de observerade lektionerna arbetar eleverna i några av klasserna bland annat med en uppgift att diskutera imperialism och nationalism som orsaker till första världskriget. Av skriftliga underlag från skolan och intervju med lärare framgår också att undervisningen behandlat industrialiseringen i Sverige och Europa, dess orsaker samt konsekvenser för människors levandsvillkor och värderingar.

Vidare framgår att eleverna inom ramen för en uppgift om den egna familjehistorien fått arbeta med frågor om hur förhållanden i det förflutna påverkat förutsättningarna

för eleverna och deras liv idag. Läraren ger exempel på hur eleverna i samband med uppgiften bland annat diskuterat olika orsaker till att en släkting för några generationer sedan lämnade sitt tidigare hemland för ett annat land samt vilka konsekvenser detta fått för elevens liv idag och hur elevens liv eventuellt hade kunnat gestalta sig om familjen inte lämnat det tidigare hemlandet.

Kronologisk överblick

Av lektionsobservationer, intervjuer med elever och lärare samt insänt material framgår att undervisningen behandlar utvecklingslinjer bland annat kring politik, levnadsvillkor, teknikutveckling, ekonomi samt hur kartan, det vill säga geografiska gränser, har förändrats.

I en av årskurserna har undervisningen under årskurserna 7-9 omfattat arbete med tidslinjer, vilket framgår av lektionsobservationer samt av intervjuer med elever och lärare. Eleverna beskriver att de ritar in och skriver på tidslinjen om olika saker och händelser som undervisningen tagit upp.

Elever nämner i intervju att undervisningen tagit upp bönders levnadsvillkor under tiden före den industriella revolutionen jämfört med att vara bonde i Sverige idag, vilket även framgår av lektionsobservationer och skolans planeringar. Eleverna nämner också att undervisningen behandlat en utvecklingslinje kring demokrati med utgångspunkt i franska och amerikanska revolutionen samt politisk utveckling i Sverige under 1800-talet och händelser i nutiden, så som den arabiska våren. På några av de observerade lektionerna får eleverna också resonera kring politiskt deltagande och olika sätt att påverka genom att jämföra den atenska demokratin med sin egen nutid.

Av intervjuer med elever och lärare samt av skriftlig dokumentation framgår att undervisningen i en av årskurserna tagit upp civilisationers och städers utveckling i perspektivet dåtid-nutid-framtid, då eleverna arbetat med olika högkulturer, bland annat Mesopotamien. Eleverna har gjort jämförelser mellan högkulturerna och bland annat diskuterat varför de försvann samt gjort jämförelser mellan de forntida städerna och städer idag som försvunnit av liknande orsaker. I uppgiften har också ingått att eleverna med utgångspunkt i de historiska kunskaperna om civilisationers utveckling ska fundera över hur städer kommer att se ut i framtiden och vad som krävs för att städerna inte ska utsättas för samma hot som de tidigare civilisationerna. Av intervjuer med elever och lärare framgår att eleverna i samband med uppgiften fått reflektera över vad som förändras och vad som inte förändras över tid, det vill säga frågor om kontinuitet och förändring.

Användning av historiska begrepp kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att undervisningen i stor utsträckning omfattar användning av historiska begrepp kopplade till

historisk referensram. Det gäller både tidsrelaterade begrepp, till exempel namn på olika epoker, och analytiska begrepp.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att undervisningen generellt kännetecknas av ett aktivt lärarstöd i form av beskrivningar och förklaringar när det gäller en historisk referensram.

Diskussion och reflektion kopplat till historisk referensram

Lektionsobservationerna visar att undervisningen ger eleverna möjligheter till diskussion och reflektion kopplat till historisk referensram. Diskussioner sker vanligen i helklass eller i mindre grupper, ibland parvis. Exempelvis arbetar eleverna vid några av de observerade lektionerna med orsakerna till första världskriget. Av intervjuer med elever och lärare framgår också att eleverna varje lektion eller åtminstone varje vecka ges möjlighet att diskutera olika frågor i historieundervisningen. Exempelvis har eleverna i en av årskurserna diskuterat vad som skulle kunna utgöra grunden för ett tredje världskrig. I en annan årskurs har eleverna diskuterat framtidens städer. Ytterligare ett exempel på en muntlig uppgift, som nämns vid lärarintervjun, gäller den industriella revolutionen; i uppgiften fick eleverna ta olika roller som till exempel arbetsgivare och arbetssökande.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i hög grad får skapa samband mellan olika tidsdimensioner när undervisningen behandlar en historisk referensram.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?

Här bedöms om undervisningen ger en orientering i källkritiska metoder och att eleverna får öva på att ställa frågor till och värdera historiska källor. Den övergripande frågan är hur vi kan veta något om det förflutna. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial kan ämnet bli levande för dem. När de tolkar och värderar källorna arbetar de dessutom som historiker och är med och skriver historia. Elevernas historiemedvetande utvecklas när de lär sig något om det förflutna, samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och kan reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar. Här bedöms också om undervisningen ger eleverna möjlighet att genom källorna leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr, det vill säga utveckla historisk empati och föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de utifrån en kritisk granskning, tolkning och värdering av källor kan skapa historisk kunskap.

Orientering i källkritiska metoder

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår få exempel på att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial. Elever nämner i intervjuer att de fått läsa en text om mänskliga rättigheter skriven av en kvinna vid tiden för franska revolutionen. Vidare nämner eleverna att de fått ta del av fotografier och filmer med historiskt material i samband med att de arbetat med andra världskriget samt ett exempel på en affisch från början av 1900-talet som föreställer några personer som säljer människokött och då fått försöka tolka vad affischen skulle ge människor för intryck. Av skriftligt material och intervjuer med elever och lärare framgår också att eleverna i några klasser fått ta del av muntliga källor då de intervjuat äldre släktingar inom ramen för ett arbete i historieundervisningen.

I lektionsobservationerna och den dokumentation Skolinspektionen tagit del av saknas exempel på att eleverna får öva på att ställa frågor till och värdera historiska källor. Eleverna kan i intervjuer inte heller ge exempel på att de arbetat med att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Eleverna nämner att de arbetat med källkritik i andra ämnen, till exempel i samhällskunskap, men inte i historia. De nämner också att de, när de exempelvis söker information på internet, uppmanas att jämföra olika typer av information med varandra och fundera över hur pålitliga dessa är. Vid lärarintervjun framkommer att undervisningen mycket sällan, endast någon gång per termin, innehåller inslag som omfattar arbete med källkritik som en del av historisk metod. Exempelvis har eleverna i samband med att undervisningen behandlat franska revolutionen fått läsa ett utdrag ur en dagbok och resonera kring källan med utgångspunkt i frågor som kan vi tro på den, har den överdrivit, var författaren där, det vill säga utifrån trovärdighet, tendens och samtidighetskriteriet. Vidare framkommer av lärarintervjun att lärarna betraktar arbete med historisk källkritik som ett utvecklingsområde för undervisningen i historia.

Använda och tolka källor för att utveckla historisk empati

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framkommer ett fåtal exempel på arbete med historiska källor i syfte att ge eleverna möjlighet att leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr. Eleverna ger som exempel att de läst Anne Franks dagbok för att få förståelse för förhållanden under andra världskriget. Det framgår också att undervisningen i en av årskurserna bland annat omfattat arbete med en omvänd tidslinje, så att eleverna med utgångspunkt i sin egen födelse fått kartlägga sin familjs historia med hjälp av tidslinjen bakåt i historien. I detta arbete har eleverna också intervjuat släktingar om förhållanden i det förflutna.

Elever nämner också att undervisningen behandlat varför människor förr tänkte annorlunda än vi gör idag. Vidare framkommer av lärarintervjun att undervisningen tagit upp att varje människa måste förstås utifrån sin samtid. Detta arbete sker dock inte med utgångspunkt i historiska källor.

Användning av historiska begrepp kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Vid lektionsobservationerna framkommer inga exempel på att eleverna får använda begrepp kopplade till att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap. Intervjuer med elever och lärare visar, som framgått tidigare i detta avsnitt, på några exempel där eleverna får föra en källkritisk argumentation, det vill säga ställa frågor om materialet går att lita på samt vad det går att använda till.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att eleverna generellt får ett aktivt lärarstöd i historieundervisningen. Men eftersom undervisningen ytterst sällan innehåller uppgifter som omfattar att kritiskt granska, tolka och värdera historiska källor får eleverna inte heller ett aktivt lärarstöd inom detta område.

Diskussion och reflektion kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Det framgår av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare att diskussion och reflektion kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor mycket sällan förekommer i undervisningen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att undervisningen i mycket låg grad låter eleverna kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?

Här bedöms om undervisningen ger eleverna möjligheter att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Vidare granskas om undervisningen innehåller moment kring hur historia kan användas för olika syften och förståelse för hur historiska berättelser används i samhället och i vardagslivet. Historieskrivningen är inte neutral utan görs utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang. Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, gene-

ration eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang. Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de och andra använder historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Hur spår av historien kan tolkas

Elever ger i intervjuer exempel på att undervisningen i historia tagit upp spår av historien idag, till exempel varför vi firar jul och påsk. Av lektionsobservationer och intervjun med lärare framgår också att undervisningen behandlat exempel på influenser från antiken i nutiden, till exempel klassicistisk arkitektur.

Hur historia kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper och nationella identiteter samt hur historia använts eller används i samhället och i vardagslivet

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare samt insänt material framgår ett fåtal exempel på att undervisningen behandlat hur historia använts eller kan användas. När det gäller hur historia kan användas för att stärka gemenskaper framgår det av intervjuerna och insänt material att eleverna i en av årskurserna arbetat med en uppgift där det bland annat ingått att intervjua föräldrar och släktingar om den egna familjens historia. Elever nämner också i intervjuer att undervisningen tagit upp användningen av propaganda i Tyskland samband med Förintelsen. Eleverna ger uttryck för att undervisningen mest behandlar centrala händelser i det förflutna och hur dessa har påverkat nutiden, inte hur historia används eller har använts i samhället.

Det framgår av lärarintervjun att användning av historia är ett område som skolan hittills arbetat med i mycket liten utsträckning.

Användning av historiska begrepp kopplat till användning av historia

I lektionsobservationer och intervjuer syns ett fåtal exempel på att undervisningen behandlar begrepp som är kopplade till användning av historia, såsom identitet och ideologier.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till användning av historia samt diskussion och reflektion kopplat till användning av historia

Lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare visar att undervisningen innehåller få inslag där eleverna får diskutera och reflektera kring sin egen och andras användning av historia. Därmed får eleverna inte heller ett aktivt lärarstöd inom detta område.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att undervisningen i mycket låg grad låter eleverna reflektera över sin egen och andras användning av historia.

Allmändidaktik

En framgångsrik undervisning som leder till att eleverna når goda studieresultat kan inte beskrivas i endimensionella termer. Det är kvaliteten i lärarens kombinerade kunskaper, förmågor och handlingar i varje unik undervisningssituation som skapar förutsättningar för elevers lärande och kunskapsutveckling. Utifrån forskningsöversikten Utmärkt undervisning¹ går det dock att peka ut några specifika kompetenser hos läraren som visat sig ha stor betydelse.

Lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare visar att undervisningsmiljön är uppmuntrande med positiva förväntningar på eleverna. Det framgår av lektionsobservationerna att undervisningen i historia har en tydlighet i mål, innehåll och struktur där det finns en balans mellan lärarledda genomgångar och elevaktivitet, exempelvis diskussioner i mindre grupper. Eleverna ges också möjlighet att reflektera över sitt lärande, enskilt via en webbplattform eller i gemensamma diskussioner i helgrupp. Det framgår av lektionsobservationer, intervjuer och insänt material att lärarna anpassar undervisningen till eleverna i gruppen så att arbetsformer och svårighetsnivå anpassas efter elevernas olika förutsättningar.

Syfte och frågeställningar

Flera historiedidaktiska studier pekar på att det finns brister i undervisningen och i elevernas färdigheter när det gäller att skapa sammanhang mellan tidsdimensionerna dåtid, nutid och framtid när de olika förmågorna i ämnet historia behandlas. Detta är en viktig aspekt av det som handlar om historieämnets syfte – att utveckla elevernas historiemedvetande, och därför en central kvalitetsaspekt av undervisning i historia i grundskolan. Granskningens syfte är med bakgrund i detta att granska om undervisningen i historia i grundskolan utformas så att eleverna får möjlighet att skapa förmågespecifika samband mellan tidsdimensioner, det vill säga knyta samman olika tidsdimensioner, till exempel dåtid till nutid och framtid, när de använder en historisk referensram, arbetar med källor, reflekterar över historieanvändning och använder historiska begrepp.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

1. Innehåller undervisningen moment och uppgifter där eleverna får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att:

- a) använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer?

¹ Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2012). *Utmärkt undervisning: framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. 1. utg. Stockholm: Natur & Kultur

- b) kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?*
- c) reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?*
- d) använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används?*

2. Får eleverna stöd i historieundervisningen generellt, och i synnerhet för att skapa samband mellan olika tidsdimensioner, genom att de får:

- a) ett aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar?*
- b) diskutera och reflektera?*

Frågeställning 1a–1d fokuserar på *vad* historieundervisningen innehåller, och bygger på kursplanens uppfattning om att de fyra förmågorna historisk referensram, källhantering, historieanvändning och historiska begrepp tillsammans utvecklar elevernas historiemedvetande.

Frågeställningarna 2a–2b fokuserar på *hur* historieundervisningen genomförs och knyter an till Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning. Fråga 2a tar fasta på om läraren är tydlig och konkret när det gäller att beskriva och förklara olika saker för eleverna, i synnerhet vad det innebär att knyta ihop olika tidsperioder genom förmågorna. Fråga 2b tar fasta på om eleverna får ge uttryck för och utbyta tankar och resonemang – enskilt eller i grupp med andra elever och läraren. Det ska framhållas att frågorna 2a och 2b även avser historieundervisningen generellt, det vill säga även i de fall eleverna *inte* får skapa tidssamband genom förmågorna.

Metod och material

I Skolinspektionens modell för granskning av undervisning ingår olika datainsamlingsmetoder: intervjuer, dokumentstudier, statistik, observationer och enkäter. De underlag som samlats in inför och under Skolinspektionens besök på skolan analyseras sedan av de inspektörer som genomfört besöket varpå dessa redovisar sina bedömningar av i vilken grad undervisningen i historia lever upp till kursplanens krav i ett beslut och i denna rapport.

Rapporten är disponerad utifrån de tre inledande ämnesspecifika förmågor som beskriver kursplanen. Förmågan att använda adekvata begrepp i relation till de tre inledande förmågorna behandlas i respektive delavsnitt. För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar. I kursplanen finns två typer av begrepp, *tidsrelaterade begrepp* som knyter an till epoker eller specifika tidsperioder och *övergripande begrepp* som fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder man studerar.